

περιέχει τὰ ἐκ τῆς αἰσθήσεως παρεχόμενα πράγματα, κατόπιν ως παρατηροῦσα συνείδησις, διότι ἔξετάζει τὴν οὐσίαν τῆς ἰδέας καὶ τέλος ως νοῦς καὶ διάνοια, διότι συναποκομίζουσα ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὠρισμένας ἀρχὰς καὶ ἐννοίας διαρρέωνει αὐτὰς διὸ ἔχεγγυών ἀληθείας.

Τοίτη δὲ τέλος βαθμὸς ἔξελίξεως τοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ δὲ καθαρός λόγος, τὸ πνεῦμα, τὸ δποῖον ἀποβάλλον τὸν ἀτομικὸν γαρακτῆρα παρουσιάζει τὴν καθολικὴν συνείδησιν τῆς ἰδέας. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἀπηλλαγμένον πλέον ἀντιθέσεων ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν καθαρὰν αὐτοῦ οὐσίαν εἰς τὴν τέχνην, Θογκείαν καὶ φιλοσοφίαν.

Οὗτος τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα διὰ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου αὐτοεξελισόμενον καθίσταται συνειδητὸν καὶ ἀποτελεῖ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀτέλεους καὶ τῆς δλότητος.

Κατὰ ταῦτα, ἐφ' ὅσον ἔχεγγυον τῆς ἀληθείας ἀποτελεῖ δὲ προσέγγιστος τὸ φῶς τῆς ἰδέας, δὲ δὲ δλοκλήρωσις τούτου διὰ τῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ τὸν ἐν ἐνεργείᾳ λόγον ἦτοι τὸ πνεῦμα, δὲ ἐν ἡμῖν λόγος, κινούμενος διὰ τὴν ἀρσιν τῶν ἀντιθέσεων, παρουσιάζει ως πρώτην βαθμίδα τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα, δπερ, ως δυνάμει λόγος, ἔχει χρείαν τῆς περαιτέρῳ ἔξελίξεως αὐτοῦ πρὸς τὸ καθολικὸν πνεῦμα. Διὸ ὁ ἀτελὲς μειονεκτεῖ τοῦτο τοῦ φωτὸς τοῦ πνεύματος.

2. Ἡ λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως.

Ἄπὸ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἔξελίξεως τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως εἰς τὰς θεωρίας τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας διεπιστώθη ὅτι τὰ μὲν αἰσθήματα παρουσιάζουσι τὴν πρώτην ἐπικοινωνίαν τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἀποτελοῦσιν ἀπαραίτητον μὲν πλὴν ὅμως ἀτελῆ βαθμίδα διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς γνώσεως, τὰ δὲ νοήματα, προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ λόγου, παρουσιάζουσι μօρφὴν τελικῆς βαθμίδος μὲν ἀντικειμενικὸν καὶ γενικὸν κῦρος. Τοῦτο κατανοοῦμεν σαφέστερον διὰ τῆς διεξοδικωτέρας ἐρεύνης τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως, ἢν περαιτέρῳ παρέχομεν στηριζόμενοι εἰς τὴν κοιτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου τοῦ Καντίου *) (Immanuel Kant). (1724—1804).

Κατὰ τὸν Κάντιον δὲ γνῶσις ἀποκτᾶται, ἀφοῦ τὸ περιεχόμενόν της καλλιεργηθῇ ἀπὸ δύο στάδια, ὅπότε παρουσιάζεται ὁ κόσμος αἰσθητὸς (mundus sensibilis καὶ ὁ κόσμος νοητὸς (mundus intelligibilis)).

I. Ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἀναφέρεται εἰς τὰ περιεχόμενα

*) Immanuel Kant. Kritik der reinen Vernunft.

μέτρα παρουσιάζονται ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν παραστάσεων διὰ τῶν a priori στοιχείων τῆς ἐποπτείας ἢτοι τοῦ τόπου καὶ χρόνου.

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις δηλαδή, ἵτις δὲν εἶναι ἀκόμη κατὰ χῶρον καὶ χρόνον διατεταγμένη, ἀποτελοῦσα διὰ τὸν Κάντιον τὸ ἐμπειρικὸν στοιχεῖον, πρέπει νὰ προσδιορισθῇ διὰ τῶν a priori τούτων στοιχείων διὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὸν αἰσθητὸν κόσμον *). Αἱ παραστάσεις τότε τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ἀφοῦ συνδεθῶσι μὲ τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ χώρου καὶ χρόνου, ἀποτελοῦσιν αἰσθητὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου. Ἡ τοιαύτη σύνδεσις φέρει ταξινόμησιν εἰς τὸ χάος τῶν αἰσθητικῶν στοιχείων καὶ σχέσιν τούτων πρὸς τὸ ἔξωτερικὸν ἀντικείμενον. Τοῦτο δὲν σημαίνει δτὶ ἀποκλείεται ἡ συνείδησις ώρισμένων περιεχομένων ἀνευ τοῦ τοπικοῦ καὶ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ, ἀλλ ὅτι πᾶν ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν αἰσθητηρίων ὁργάνων προερχόμενον αἴσθημα ὡς παθητικὴ κατάστασις, ἐπειδὴ δὲν κινεῖται πρὸς τὸν ἐρεθισμόν, ἔχει ἀνάγκην τῶν προῦποθεσῶν χώρου καὶ χρόνου διὰ νὰ κινηθῇ τὸ συνειδός πρὸς τὸ ἔλατήριον τοῦ ἐρεθισμοῦ καὶ οὕτω νὰ δημιουργηθῇ ἡ πρώτη μορφὴ τοῦ ἔξωτερικοῦ ἀντικειμένου, τὴν δποίαν ὀνομάζομεν ἐποπτείαν. Ο χῶρος καὶ ὁ χρόνος ἀραι δὲν εἶναι μορφαί, αἵτινες ἔχονται ἐκ τοῦ ἀντικειμένου οὔτε εἶναι ἴδιότητες ἐκείνου, ἀλλὰ τρόποι, οἵτινες δημιουργοῦνται ἀμέσως μετὰ αἴσθημα ἀπὸ τὴν συνείδησιν καὶ τίθενται εἰς κίνησιν ἀπὸ τὴν ἐποπτικὴν ἥμῶν δύναμιν λόγῳ τῆς συνθετικῆς ἴκανότητος ταύτης διὰ νὰ ἀπαρτισθῇ ἡ ἐποπτεία καὶ διὰ νὰ χαρακτηρισθῇ κάτι ως ὑπάρχον. Διὰ τοῦτο ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος παρουσιάζουσι τὴν ἐνεργητικὴν πλευρὰν τοῦ συνειδότος καὶ γίνονται αἰσθητὰ διὰ τῶν προσδιορισμῶν, τοὺς δποίους ἔχασκοῦσι **).

Λέγονται τὰ συστήματα αὐτὰ a priori ἢ κατὰ τὸν Κάντιον καθαραὶ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας, διότι λογικῶς προσδιορίζουσι τὰ ἀντικείμενα ἢτοι μὲ γενικότητα καὶ ἀναγκαιότητα παρέχουσιν εἰς τὰ προσδιορίζόμενα ἀντικείμενα χαρακτῆρα ἀντικειμενικότητος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐνέργειά των ἀκολουθεῖ τὸν αὐτὸν τρόπον δι' δλας τὰς ἐποχὰς καὶ ὅτι κινοῦνται ἀνεξαρτήτως τῆς πείρας ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὰς κρίσεις, τὰς δποίας ἀνευ τῆς ἐμπειρίας δημιουργοῦμεν εἰς γεωμετρικὰς καὶ ἀριθμητικὰς σχέσεις.

Ο χῶρος καὶ ὁ χρόνος εἶναι καθ' ἔαυτὰ ἐνιαῖα καὶ ἔχουσιν ἀπειρον ἔκτασιν, διότι ἀπεριορίστως καὶ ἀτελευτήτως παράγονται ἀπὸ τὴν

*). Θ. Βορέα. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν. Σελ. 92.

**). I. Θεοδωρακοπούλου. Ἡ ἔννοια τοῦ ἔγῳ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐποπτείας. Άρχειον τῆς Φιλοσοφίας θος τόμ. σελ. 51—62.

συνεδησιν, δταν κινηται ή εποπτική ήμων δύναμις. Καὶ δ μὲν χῶρος ἀφορᾷ τὴν ἔκτασιν τῶν ἔξωτερικῶν παραστάσεων καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἔξωτερικῆς ἐποπτείας, δ δὲ χρόνος ἀναφέρεται εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς ἔσωτερικῆς ἐποπτείας τουτέστι εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ψυχικῶν γεγονότων. Ἀμφότερα δμως χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἴστορικῶν γεγονότων. Τοιούτοις διὰ τῶν προσδιορισμῶν τῶν προϊόντων τῶν αἰσθήσεων, τοὺς δποίους κατ' ἔσωτερικούς νόμους ἔξασκει ή εποπτική δύναμις τῆς ψυχῆς μας, δημιουργεῖται δ παραστασικὸς κόσμος, δστις δνομάζεται ἐποπτεία. Χρήζει δμως αὐτῇ εὑρυτέρου προσδιορισμοῦ καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τοῦ νοητοῦ κόσμου.

II. Ὁ νοητὸς κόσμος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἵκανότητα τῆς ψυχῆς τὸ μὲν νὰ προσδιορίζῃ τὴν ἕποστασιν, τὰς σχέσεις καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ οὐτικαὶ μένου, τὸ δὲ νὰ διαμορφώῃ τὸ λογικὸν περιεχόμενον ἔκεινον. Καὶ η μὲν πρώτη λειτουργία τῆς ψυχῆς ὄντυμάζεται διάνυσμα, διότι κατὰ ταύτην ὁ νοῦς ζητῶν νὰ καθορίσῃ τὸ πρᾶγμα ἀναμνύεται μὲ τὸ δοκιμεῖνον, ή δὲ διατέρα ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ.

1) Ἡ λιανοτια (Verstand). Αὕτη ἐπιζητεῖ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐποπτείας διὸ ἀρχῶν, αἵτινες ἀναφαινόμεναι ὡς νέα ἐρωτήματα τῆς ψυχῆς, καρέχουσι τὴν δυνατότητα τῆς ἔξελέξεως τῆς ἐποπτείας εἰς περιχόμενα ἐπιστημονικῶν γνώσιων. Λί νέαι αὖται ἀρχαὶ τῆς νοητικῆς λειτουργίας καλοῦνται κατηγορίαι καὶ εἶναι κατὰ τὸν Κάντιον αἱ ἀκύλονθοι τέσσαρες, εἰς ἕκαστην τῶν δποίων διακρίνονται τοεῖς περιπτώσεις.

Ἡ κατηγορία της ποιότητος ἢ τοῦ ὄντος ή τῆς οὐδοίας, εἰς τὴν ὄποιαν διακρίνονται αἱ περιπτώσεις τῆς ἔνότητος, πληθύος καὶ καθολικότητος.

Ἡ κατηγορία τῆς ποιότητος ή τῆς ἰδιότητος τῶν ὄντων, εἰς τὴν ὄποιαν διακρίνονται αἱ περιπτώσεις τῆς θετικῆς, ἀρνητικῆς καὶ περιωρισμένης ἐκόηλωσεως.

Ἡ κατηγορία τῆς ἀναφορᾶς μεταξὺ τῶν ὄντων, εἰς τὴν ὄποιαν διακρίνονται αἱ περιπτώσεις τῆς αἰτιότητος, τῆς ἀληγάπειδράσεως καὶ τῆς σχέσεως οὐσίας καὶ συμβεβηκότος.

Ἡ κατηγορία τοῦ τρόπου, ἐπὸ τὸν δποίον ἐμφανίζονται τὰ ὄντα καὶ εἰς τὴν ὄποιαν διακρίνονται αἱ περιπτώσεις τῆς δυνατότητος, βεβαιότητος καὶ ἀναγκαιότητος.

* Αἱ διάθεσαι αὗτάτι μορφῶν, διὰ τῶν δποίων ἐργάζεται ή διάνοια,

λειτουργοῦσιν αὐθοδομήτως μὲ γενικότητα καὶ ἀναγκαιότητα καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζονται καθαραὶ (a priori) μορφαὶ τῆς διανοίας. Αὗται δὲν γίνονται νοηταί, εἰ μὴ δταν συνυφανθῶσι μὲ τὴν ἐμπειρίαν. "Οπως δηλαδὴ αἱ καθαραὶ μορφαὶ τῆς ἐποπτείας κινοῦνται μὲν ἀνεξαρτήτως τῆς πείρας γίνονται ὅμως αἰσθηταὶ διὰ τῶν προσδιορισμῶν, τοὺς ὅποιους ἔξασκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παραστατικοῦ κόσμου,. οὕτω καὶ αἱ καθαραὶ μορφαὶ τῆς διανοίας δὲν πηγάδουσι μὲν ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν, ὡς τοῦτο καταφαίνεται ἀπὸ τὰς λογικὰς κρίσεις, πρέπει ὅμως διὰ νὰ γίνωνται νοηταὶ νὰ συνυφανθῶσι μὲ τὰ φαινόμενα τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐποπτείαν. Οὕτως ἡ διάνοια καθορίζει ὑπὸ ποίαν κατηγορίαν εὑρίσκεται ἡ ἐποπτεία. Μὲ τὴν συνύφανσιν αὐτὴν μετατρέπονται αἱ σχηματοῦσαι ἀπὸ ἀφηρημένας μορφολογικὰς ἐννοίας εἰς σχήματα (Schemata) καὶ ἐπειδὴ ὑλοποιοῦνται διὰ τοῦ αἰσθητοῦ περιεχομένου τῆς ἐποπτείας ἀποκτῶσι γονιμότητα, διὸ ὃ καὶ παρουσιάζουσιν ἴκανότητα ἔξελίξεως τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. "Οπως δὲ ἡ ἐποπτεία σχηματίζεται ἀπὸ τὴν συνθετικὴν ἴκανότητα τῆς ἐποπτικῆς μας δυνάμεως, οὕτω καὶ ὁ προσδιορισμός, τὸν ὅποιον ἔξασκοῦσιν αἱ σχηματοῦσαι, λόγῳ τῆς συνθετικῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς φέρει συνοχήν, διότι συνενώνται τὰ περιεχόμενα τῶν σχημάτων καὶ ἀποδίδεται τὸ δμοίωμα. Τοῦτο παρουσιάζει ἔξελικτικῶς ἀνωτέραν βαθμίδα ἐναντὶ τῆς ἐποπτείας. Διότι ἐνῷ ἔκείνη παρουσιάζει σύνενωσιν αἰσθητικῶν στοιχείων, τουτέστι τὴν παραστατικὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου, τοῦτο ἔχει καλλιεργηθῆ διὰ τῆς διανοίας παρουσιάζον ἐσωτερικὴν ἐνότητα.

Τὴν ἀνύψωσιν αὐτὴν τῆς ἐποπτείας εἰς ὅμοιωμα ὀνομάζομεν ὑπερβατικὴν ἀντίληψιν (Transzendentale Apperzeption), διότι διὸ ὑπερβατικῆς ἐνεργείας ἔνοποιοῦνται τὰ ποικίλα περιεχόμενα τῆς ἐποπτείας —ἥδη διὰ τῶν σχημάτων προσδιοριζόμενα—εἰς συνειδητὸν περιεχόμενον. Διὰ τὸν ᾖδιον λόγον τὴν σύνθεσιν ταύτην ὀνομάζομεν ὑπερβατικὴν σύνθεσιν (Transzendentale Synthesis), διότι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὅμοιώματος ταυτίζεται μὲ τὸ σύνολον τῶν ὑλοποιημένων ἐκ τῆς ἐποπτείας ὑπερβασικῶν στοιχείων τῶν κατηγοριῶν.

Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως ὁ προσδιορισμός, ὃν ἔχουσιν ἐν τῇ διανοίᾳ αἱ κατηγορίαι, - συμβάλλουσιν αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ (Grundzüge), ἦτοι ἀντίστοιχοι πρὸς τὰς κατηγορίας νόμοι, οἵτινες καθορίζουσι τὴν ἀντικαιμενικὴν χοήσιν ἔκεινων.

Ούτως ή ἀρχὴ ὅτι πᾶν ἀντικείμενον παρουσιάζει ἔκτασιν ἀφορῷ τὴν κατηγορίαν τῆς ποσότητος, διὸ καὶ ή ἔκτασις ποικίλλει κατὰ τὰς περιπτώσεις ἐκείνης.

‘Η ἀρχὴ ὅτι πᾶν ἀντικείμενον παρουσιάζει ὑπόστασιν ἀφορᾷ τὴν

ἀντικειμενικήν χρῆσιν τῆς κατηγορίας τῆς ποιότητος, ὅπότε αἱ τρεῖς βαθμίδες ἔκείνης καθορίζονται ἀπὸ τοὺς ποικίλους βαθμοὺς πραγματικότητος τῆς ὑποστάσεως.

Ἡ μοχὴ ὅτι πᾶσα πείρα εἶναι δυνατή, ἐν ἐπέλθῃ ἡ ἀναγκαία σύνδεσις τῆς ἀντιλήψεως, ἀφορᾶ τὴν χρῆσιν τῆς κατηγορίας τῆς σχέσεως, ὅπότε αἱ τρεῖς περιπτώσεις ἔκείνης καθορίζονται ἀπὸ ἀνιστοίχους προσδιορισμοὺς τῆς βασικῆς τούτης μοχῆς.

Τέλος τὴν χοίσιν τῶν κατηγοριῶν τῆς δυνατότητος, βεβαιάτητος καὶ ἀναγκαιότητος ἀφορῶσιν αἱ μοχαὶ ὅτι πᾶν ὅ τι συμφωνεῖ μὲ τοὺς δροὺς τῆς πείρας εἶναι δυνατόν, ὅτι πᾶν ὅ τι συμφωνεῖ μὲ τοὺς ὄλικοὺς δροὺς τῆς αἰσθήσεως εἶναι πραγματικὸν καὶ ὅτι πᾶν ὅ τι δρίζεται ἀπὸ τοὺς γενικοὺς δροὺς τῆς πείρας εἶναι ἀναγκαῖον.

Αἱ βασικαὶ ἀρχαὶ καθορίζουσαι τὸν τρόπον τῆς ἀντικειμενικῆς χρήσεως τῶν κατηγοριῶν διττῶς ἐξ οὐρετοῦ τὸ φανόμενον τῆς γνώσεως, καθ' ὃν δρόμον ἔργαζονται διὰ τοῦτο ἀφ' ἕγδος μὲν πρὸς ἔξελιξιν αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ κύρους του.

Καὶ ἡ μὲν ἔξελιξις ἐπιτυγχάνεται, διότι μεσολαβεῖσιν αἱ μοχαὶ διὰ τὴν συναρμολόγησιν τῶν κατηγοριῶν μετὰ τῶν ἐποπτειῶν, Ἐπειδὴ δηλαδὴ αἱ κατηγορίαι τῆς διανοίας εἴναι διαφόρου φύσεως ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐποπτείας, πρέπει τοίτον τι νὰ μεσολαβήσῃ διὰ τὴν συναρμολόγησιν αὐτῶν. Τοῦτο τὸ τοίτον εἶναι αἱ βασικαὶ μοχαὶ, αἵτινες περιέχουσαι τὰ δεδομένα τῆς πείρας καὶ συμπερασματα ἐξ αὐτῆς ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὰς διαφόρους κατηγορίας ἔχουσι σχέσιν τόσον μὲ τὰς ἐποπτείας δροὺς καὶ μὲ τὰς κατηγορίας.

Ἡ δ' ἐνίσχυσις τοῦ κύρους τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως ὁφείλεται εἰς τὸ δτὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν βασικῶν μοχῶν συνυφαίνεται ἡ ἐποπτεία μὲ τὰς κατηγορίας, αἵτινες ἔχουσιν ἀντικειμενικὸν κύρος. Ἡ καθαρὰ μορφὴ τῶν κατηγοριῶν μὴ προερχόμενη ἐκ τῆς ἐμπειρίας διέπεται ἐκ τῆς ἴκανότητος νὰ παρουσιᾶται λειτουργίαν γενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ κύρους. Ἡ τοιαύτη δ' ἀντικειμενικότης τῶν a priori στοιχείων τῆς διανοίας ἀντανακλᾶται καὶ εἰς τὴν μορφὴν τῶν ὑπὸ τούτων καλλιεργηθέντων ὅμοιωμάτων, αἵτινα ὡς ἐκ τούτου τείνουσι νὰ διλισθῶσι μὲ τὰ γνωστίσματα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κύρους, γενικότητος καὶ ἀναγκαιότητος.

Δὲν καθίσταται ἐν τούτοις ἐφικτὴ ἡ κοριασχία τῶν γνωρισμάτων αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ὅμοιώματος, διότι τὰ ὅμοιώματα ὡς προϊόντα τῶν αἰσθήσεων παρ' ὅλους τοὺς ὑπὸ τῆς διανοίας προσδιορισμοὺς ἔξαποκουνθοῦσι νὰ κρατῶσι δεσμοὺς μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Αιὰ τοῦτο

δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἀποδώσωσι τὸ περιεχόμενον τῆς γνῶσεως. Οἱ περὶ οὐσίᾳ αὗτοὶ χαρακτηριζόμενοι, ὡς a posteriori στοιχεῖα ἀναφέρονται εἰς τὰ κάτωθι:

α) Εἰς τὴν σχετικότητα καὶ εἰδικότητα, τὴν ὅποιαν τὰ δμοιώματα παρουσιάζουσι λόγῳ τῆς ἀπὸ τόπου καὶ χρόνου ἐξαρτήσεως, αὗτῶν. Διὰ τοῦτο περιλαμβάνουσιν ὠδισμένην ἐμπειρίαν, ἥτις ὡς ἀναφερόμενη εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις δὲν δύναται νὰ γενικευθῇ.

β) Εἰς τὴν ὑποχειμεγικότητα τῶν δμοιώματων, ἥτις ὡς προσδιορίζομένη ἀπὸ οἰκείας διαθέσεις καὶ πάθη δὲν ἐναρμογίζεται πρὸς τροφήγομενα ἀντικείμενον κύρους. Οὗτος εἰς τὰ δμοιώματα συνυφορταῖ τὰ a priori μὲ τὰ a posteriori στοιχεῖα.

Ἐπειδὴ διαρκεῖ τὰ μὲν a priori στοιχεῖα φανερώγοις τὴν διπλαζεῖται δημιουργικῶν δυνάμεων, τὰ δὲ a posteriori στοιχεῖα τὴν διπλαζεῖται ὡς τοῦ συγκεκομένου καὶ ὑποκειμενικοῦ, εἰς τὰ δμοιώματα προκαλεῖται δὲ ἀνάγκη καταλλήλου ἐπεξεργασίας διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν a posteriori στοιχείων, διότε δὲ προείστη τῆς γνῶσεως σημειώνει μὲ τοῦτο ἐξελικτικὴν προώθησιν. Ταῦτην διαπιστώνει δὲ μετατροπὴ τῆς ἐποπτείας εἰς δμοίωμα καὶ τούτου πάλιν εἰς νόημα, διότε ἀποβάλλεται δὲ ὑποκειμενικότης καὶ δὲ εἰδικότης τῶν δμοιώματων. Η μετατροπὴ αὗτη ἐπιτελεῖται, ὡς κατεύθεια, διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ νοῦ.

Βοστικὸν κίνητρον, τὸ διόποιον προκαλεῖται τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆν, εἶναι δὲ ὁ μὴ πρὸς τὸ εἰδένατο. Αὗτη παρουσιάζουσα αὐθορμήτως γνωστικὸν σκοπὸν ἀναφαίνεται κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς βίωσίς, καὶ ἔπειτα ἀντῆς αὐτῆς εἶναι δὲ λειτουργία τῆς ἐποπτικῆς δυνάμεως, κατόπιν δὲ ὡς λειτουργία τοῦ λόγου ^{*)}, τὴν δημοίων δὲ προκαλεῖ. Οὗτος ὡς περιέργεια τῆς ψυχῆς πρὸς ἔρευναν συνεγίζει τὸ ἔργον τῆς

*) Λόγος. Οὗτος εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Ηρακλείτου παρουσιάζόμενος ἐν γράμμιον κινοῦν στοιχεῖον καὶ ὡς νόμος τοῦ γίγνεσθαι, εἰς δὲ τοὺς Στοιχείους θεωρούμενος ὡς ἐπενεργοῦσα ἐν τῷ κύρῳ δύναμις, ἥτις διπλίζεται μὲ σκοπιμότητα, νοεῖται διὰ τοῦ Φίλωνος ὡς ἔργον τοῦ Θεοῦ, διτεῖ; διὰ τοῦ Λόγου πάντας ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν. Ο λόγος τότε ὡς λέξις τοῦ Θεοῦ ἀποκεῖται καὶ νοητὴν δύναμιν, διὸ καὶ διτεῖ ἀναμιγνύεται μὲ τὰ πράγματα, μὲ τὴν φύσην, δημιουργεῖ τὸν πνευματικὸν κόσμον. Η γνῶσις αὔτοῦ τοῦ λόγου, τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος, εἶναι διέπερχος πλοῦς, διτεῖς ὄδηγει εἰς τὴν καθαρότερην ἀληθείαν. Οὗτος δὲ λόγος τοῦ Ελληνικῆς φιλοσοφίας, διτεῖς διὰ τὸν γνώσεων δημιουργεῖ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς φύσεως, ἀποκτεῖ δύναμιν λογικῆς φύσεως. Μάτε δὲ αὐτοῦ νὰ προκύψῃ τὸ διτεῖ τάξεως κεκοσμημένον σύμπαν. Η δὲ σκοπιμός αὕτη δύναμις διέπανται τοῦ φύσιν κατὰ τὸν Βγελον καθιστᾶ τὸν λόγον δημιούργην τοῦ πνεύματος, τὸ διτεῖον ὄδηγει εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν τῷ μακροκόσμῳ λόγου τῆς δημιουργικῆς πηγῆς.

βιώσεως εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς διάνοίας. Τόσον ὅμως ή βίωσις ὅσον καὶ η λειτουργία τοῦ λόγου ἔχουσιν ὡς μέσον καὶ δράσανος διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν τὴν φανταστικὴν δύναμιν (Binbildungskraft), ητίς εἰς μὲν τὸν αἰσθητὸν κόσμον κατευθύνομένη ὑπὸ τῆς βιώσεως ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐποπτείαν δύναμιν καὶ λειτουργοῦσα ἐπὶ τοῦ συγόλου τῶν παραστάσεων δίδει τοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ τόπου καὶ χρόνου, εἰς δὲ τὸν νοητὸν κόσμον κατευθύνομέτη ὑπὸ τοῦ λόγου παρουσιάζεται ὡς δύναμις ἐνότητος, ητίς ἐτιφέρει τὴν ὑπερβατικὴν ἔξελιξιν καὶ συνένωσιν τῶν κατηγοριῶν εἰς τὸ δμοίωμα.

Οὗτος ή φανταστικὴ δύναμις ἐργάζεται σάντοτε μὲν μὲν απροφήν ποὺς τὸ μελλοντικὸν καὶ ποὺς τὴν διλογίαν τῆς τρόφεως. Ήτορθομέτικος μὲν προτιγούμενος στοιχεῖο, τὸ διοία συγκέντος ή, ὀντόμηντος ἐξεστίγοντος γεννηθείσας βιώσεις^{*)}.

Ἡ δὲ ἐπέμβασις τοῦ λόγου εἰς τὴν διάνοιαν ἀφορᾷ τὴν διὰ τῶν κατηγοριῶν καὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν ἀποσαφήγισιν τῆς ἐποπτείας καὶ τὴν ἐξωτερικὴν καλλιέργειαν ταύτης, ὥστε νὰ προέλθῃ ή μορφὴ τοῦ ἀντικειμένου, τὴν δποίαν ὀνομάζομεν ὄμοιόωμα. Εργάζεται ποὺς τυπὸν δ λόγος διὰ κοίσεων καὶ ὑποθέσεων. Δὲν παρουσιάζεται ἐν τοστοῖς ἀκόμη ἀντικειμενικὴ μορφὴ λόγῳ τοῦ δτι τὸ περιεχόμενον, ἐφ' οὗ ἐργάζονται, νοεῖται ἐν ἀγαφοῷ περὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ σχετίζεται μὲ τὰς ὑποκειμενικὰς διαθέσεις. Διὸ τὰ δμοιώματα ὡς δευτέρᾳ μορφῇ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀποτελοῦντα τὴν δευτέρουν βαθμόν τα τῆς λειτουργίας τῆς γνώσεως μειονεκτοῦς κατὰ τὸ δτι σχετίζονται μὲ τὴν ὑλικότητα τοῦ παραστατικοῦ κόσμου καὶ τὴν πολυμορφίαν τῶν ὑποκειμενικῶν διαθέσεων.

2) Ο Νοῦς (Vernunft). Εἶναι ή ψυχικὴ δύναμις, ή διοία μὲ βάσιν τὴν ἰδέαν κατευθύνοντα τὸν λόγον ποὺς τὴν ὄλικὴν θεώρησιν ἀνοίγει τὴν δδὸν διὰ τὴν καθαρὰν γνῶσιν. Ἐνῷ δὲ ή διάνοια ἀνυψώνει τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος εἰς τὴν ἐκδηλώσιν τῶν δμοιωμάτων καὶ παραλλήλως φροντίζει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ ἐκ τῶν a posteriori στοιχείων προερχόμενα μειονεκτήματα, ή λειτουργία τοῦ νοῦ, ή νόησις, φέρει τὴν λογικὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν πλήρη ἐξουδετέρωσιν τῶν μειονεκτημάτων τῶν δμοιωμάτων.

a). Ἡ διάρθρωσις τοῦ λογικοῦ περιεχομένου πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τῆς συσχετίσεως, τὴν δποίαν παρουσιάζει

*) Ed. Springer. Beinerkt ist es zum Strukturbegriff in den Geisteswissenschaften. Ganzheit und Struktur II. S. 84-93.

τὸ δικοίωμα μὲ τὸ ἔξωτερικὸν ὑλικὸν κόσμον. Ταῦτην ἀπεργάζονται αἱ λογικαὶ λειτουργίαι τῆς κρίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ.

Κρίσις εἶναι ἡ μορφὴ μπλούστατον λογικοῦ νοήματος, διεργαζόμενη πάντοτε συγκεκριμένον τι. Διὰ ταύτης προσδιορίζεται ἡ λογικὴ σχέσις δύο ἐννοιῶν, τῶν δύον τῆς κρίσεως. Προηλθεν δὲ ἡ κρίσις ἐκ τῆς νοητικῆς ἐνέργειας τῆς συγκρίσεως καὶ διακρίσεως, διεργαζόμενην δύον διποίων ἡ ποικιλία τῶν δεδομένων τῶν παραστάσεων συνενώνεται εἰς μίαν νοητικὴν κατάληψιν. Προϋπόθεσις τῆς κρίσεως εἶναι ἡ βεβαιότης ἡ πιθανότης ἡ καὶ ἀκόμη σύγκαταθεσις τοῦ κρίνοντος περὶ τῆς δρομότητος τοῦ λογισμοῦ *). Ἡ βεβαιότης τοῦ ὑποκειμένου ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔξενθρεσιν κατὰ τὴν κρίσιν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, ἀτινα εἶναι κατάλληλα διὰ νὰ καταδείξωσι τὴν οὐσίαν τοῦ ἀντικειμένου. Διατυπώνεται δὲ μὲ γλωσσικὴν πρότασιν καὶ ἀναφερομένη εἰς ἀντικείμενόν τι ἀποφαίνεται θετικῶς ἡ ἀρνητικῶς.

Οὕτως εἰς τὴν κρίσιν παρατηροῦμεν τέσσαρά τινα, τὰ δύοια διαφέρονται πρὸς ἄλληλα.

α) Τὴν ἔξωτερικὴν ὑπόστασιν (Sosein), εἰς τὴν δύοιαν ἀναφέρεται ἡ κρίσις. Τοῦτο εἶναι ἡ οὐσία καὶ τὸ ὑλικόν (Beschaffenheit, Weserheit), ἀτινα εἶναι ἀμορφα καὶ μόρητα καὶ μόνον διὰ τῆς μορφῆς τῆς νοητῆς συνειδητοποιούνται **). Ενόητον δὲ τὴν ὑπόστασις αὗτη δὲν ἀφορᾷ μόνον ὑλικόν τι ἔξωτερικὸν ἀντικείμενον, ἀλλὰ καὶ κατάστασιν ἡ λειτουργίαν καὶ γενικῶς πᾶν δὲ τι γίνεται συνειδητόν.

β) Ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τῆς κρίσεως, ἥτις προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἔφεσιν πρὸς γνῶσιν καὶ κατευθύνεται ὑπὸ τοῦ νοῦ διὰ νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ φυχολογισμὸν καὶ ἀποκαθαίρεται ἀπὸ πλάνας.

γ) Ἡ μορφὴ (Dasein), ἥτις εἶναι δημιούργημα τῆς κρίσεως. Αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν σχέσιν τῶν ἀντικειμάνων καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτῶν καὶ εἶναι ὑπόθεσις τῆς λογικῆς ἐρεύνης. Ὁνομάζεται νόημα κρίσεως, διότι μόνον τοῦτο, ἐφ' ὃν τὸ κατέχομεν, παρουσιάζει τὴν διατίστωσιν δὲ εἶναι συνειδητὴ εἰς ἡμᾶς ἡ μορφὴ τῶν ἀντικειμένων.

δ) Ἡ ἐκφρασίς τῆς κρίσεως, ἥτις γίνεται συμβατικῶς διὰ μιᾶς προτάσεως θετικῆς ἡ ἀρνητικῶς καὶ περιλαμβάνει πλήν τοῦ συνδετικοῦ τοῦ δύο δρόμος τῆς κρίσεως, τὸ ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον. Ἐργάτεων τὸ μὲν ὑποκείμενον ἀφορᾷ τὴν ἔξωτερικὴν ὑπόστασιν (Sosein), τὸ δὲ κατηγορούμενον ἀποτελεῖ τὸ κέριον γνώρισμα, τὸ δύοιον ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον.

*) Θ. Βοόβα. Λογική. Σελ. 55.

**) I. Θεοδωρούπολην. Θεωρία του λόγου ἢ γνωστολογία 1923. Σελ. (15,20).

b) Ἡ νοητικὴ ἐνέργεια τῆς κρίσεως στηοῖζεται εἰς τὰ κάτωθι λογικὰ δέξιώματα *), μίαν ώς αὐταπόδεικτοι ἀρχαὶ παρέχουσι κριτήρια τοῦ δρυμοῦ τῆς διανοητικῆς ἐνέργειας. Ἀπὸ τὴν τύρησιν ἡ μὴ αὐτῶν ἔξαρταται ἡ ἀλήθεια ἢ τὸ ἐσφαλμένον τῶν κρίσεων.

a) Ἡ ἀρχὴ τῆς ταυτότητος (*Principium identitatis*) τονίζει δι τι πᾶσα ἔννοια εἶναι ἵση πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὰ ἑαυτῆς γνωρίσματα. Αὗτη παρουσιάζει θετικὴν κρίσιν τύπου $A=A$, ἐνθα τὸ νόημα τοῦ κατηγορουμένου κατ' ἀνάγκην ἀναφέρεται καὶ ταυτίζεται πρὸς τὸ νόημα τοῦ ὑποκειμένου. Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης διαπιστοῦται δι τι ἡ ἔννοια ἴσοῦται πρὸς τὰ ἑαυτῆς γνωρίσματα, τὸ δλον πρὸς τὸ σύνολον τῶν μερῶν αὐτοῦ καὶ τὸ γένος πρὸς τὸ σύνολον τῶν εἰδῶν αὐτοῦ. Ἡ ίσότης αὐτῆς φαινομενικῶς εἶναι ἐσφαλμένη, διότι διαφέρουσιν αἱ σφαιραὶ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου. Παρουσιάζεται ἐν τούτοις ἡ λογικὴ αὐτὴ ἀποδοχή, διότι ὑπάρχει ἐσωτερικὴ ταυτότης εἰς τὰ δύο περιεχόμενα.

β) Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως (*Principium Contradictionis*) τονίζει δι τι οὐδεμία ἔννοια εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν ἑαυτόν της. Στηρίζεται ἡ ἀλήθεια αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος καὶ παρουσιάζει τὸν τύπον A δὲν εἶναι οὐχὶ A . Ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς καταφαίνεται δι τὰ γνωρίσματα ἀντικειμένου τινὸς οὐδέποτε παρουσιάζουσιν ἔννοιαν ἀντιφατικῶς ἀντίθετον.

γ) Ἡ ἀρχὴ τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως (*Principium exclusi tertii sive medii*) τονίζει δι τι ἐκ δύο ἀντιφατικῶς ἀντιθέτων ἔννοιῶν λεγομένων περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἐφ' ὅσον ἡ μία ἀληθεύει ἡ ἄλλη ψεύδεται.

δ) Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀποχρώντος λόγου (*Principium rationis Sufficiens*) τονίζει δι τι οὐδεμία κρίσις ἔχει κῦρος, ἐὰν δὲν ἔχῃ λόγον πείθοντα περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, λόγον ἀποχρώντα.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀξιωμάτων θερελιοῦται ἡ λογικὴ κρίσις, διότι δι τῶν αὐτῶν ἡ νόησις λειτουργεῖ ἐπὶ δρυθῶν καὶ ἀναμφισβήτητων βάσεων.

c. Συλλογισμός. Πλὴν τῶν κρίσεων συμβάλλουσιν εἰς τὴν ἀποκάθαρσιν τοῦ ὅμοιώματος ἐκ τῆς ἀντικειμενικῆς ὑλικῆς συσχετίσεως καὶ οἱ συλλογισμοί. Εἶναι δὲ συλλογισμὸς ἡ νοητικὴ ἐνέργεια, οἵτις ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλων κρίσεων, αἴτινες ἔχουσι τεθῆ σαφῶς, δημιουργεῖ νέαν κρίσιν ώς συμπέρασμα τῶν προηγουμένων. Κατὰ ταῦτα διέπεται ὁ συλλογισμὸς ὑπὸ τῆς ἴδιας νοητικῆς ἐνέργειας, ὑφ' ἧς καὶ ἡ κρίσις.

*) Θ. Βορέα. Λογική. Σελ. 83—89.

Παρεπήδομένων δτι μὲν τὸ περιεχόμενον τῆς νέας κοίσεως εὑρίσκεται εἰς τὴν πείραν τοῦ ὑποκειμένου, τότε δὲ νοητική ἐνέργεια παρουσιάζεται ἐπουσιώδης, διότι ἡ σχολήθη μόνον μὲ τὴν ἀνάλυσιν τῆς τοιεύτης πείρας, μὲν δμως τὸ νέον τοῦτο προηλθεν ἐκ βασιτέρας ἐρευνης, τότε τοῦτο δὲν ἀπαντάται εἰς τὴν πείραν τοῦ ὑποκειμένου καὶ οἱ συλλογισμοὶ αὐτοὶ ὀνομαζόμενοι συνθετικοὶ θεωροῦνται αἰξιολογικότεροι.

δ. Τόσον δὲ κοίσις δσον καὶ οἱ συλλογισμοὶ παρέχουσι τὰ λογικὰ γνωρίσματα τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν. Τὰ περιεχόμενα δηλοῦντι αὐτῶν δὲν παρουσιάζουσιν ἔξανθλωμένα στοιχεῖα τῶν ἀντικειμένων, οὔτε δικόμη στοιχεῖα τῆς ὑποκειμενικῆς πείρας τῶν ἀνθρώπων, διότι τοῦτο θὰ συνεπήγετο ἀσύμφωνίαν μεταξύ των ὡς πρὸς τὸ πρώτον τῆς νοητικῆς λειτουργίας, τολμής ἀποδίδουσι, μὲ τὴν γάλισσαν ἀκρυλικήν, τὰ ἔγκυρα γνωρίσματα τῶν πραγμάτων—ἐντικειμένων καὶ καθιστῶντα ἐκεῖνα νοητὰ παρέχουσι λογικῶς τὴν οὐσίαν τῶν ἀντικειμένων. Εἰς τοῦτο εἰργάσθη ὁ λόγος, ὅστις ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ νοῦ χειριζόμενος τὰς λογικὰς λειτουργίας γίνεται αὐτία ὥστε τὸ περιεχόμενόν τοῦ εἰναύτιαν ἀντικειμενικοῦ κύρους.

Η συμβολὴ τοῦ λόγου λαμβάνει γάρ, ως εἶδομεν, καὶ εἰς τὴν διάνοιαν, ἐνδικαλλιεργῶν δύτος τὴν ἐπόπτειαν ἀποδίδει τὸ δμοίωμα. Τὸ κύριον δμως ἔργον τοῦ λόγου ἀναφαίνεται κατὰ τὸν Κάντιον μετὰ τὴν διάνοιαν καὶ πρὸ τῆς καθαρᾶς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, ενθὲν ὡς ἀναφανῇ ἡ ἀνάγκη τῆς διαίρετων τῶν κοίσεων λογικῆς ἐπεξεργασίας. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο ὁ λόγος ἀφέρει τὴν ἴκανότητα νὰ ὑπαγάγῃ τὰ εἰδικὰ εἰς γενικοὺς νόμους ή κανόνας καὶ ἀποκαλεῖται ἐπ' αὐτοῦ δύναμις κοίσεως (Urteilskraft). Τὰ προτόντα δμως τῶν λογικῶν λειτουργιῶν ἀποδίδουσι μὲν ἕρτην καὶ ἀντικειμενικὰς σχέσεις πρέπει δμως νὰ συνδέθωσι καὶ νὰ ουγκοστηθῶσιν εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ νοήματος. Τοῦτο πραγματοποιεῖται δὲ φανταστικῇ δύναμις (Fimbildungskraft), ἵτις ἀποτελεῖται εἰς τὸ ἔργον τοῦτο δραγανόν τοῦ λόγου: "Οπός ἀντιτίθεται δύναμις ἐνότητος συνήνωσεν κατὰ τὸ στάδιον τῆς διανοίας τὰ περιεχόμενα τῶν κατηγοριῶν εἰς τὸ δμοίωμα, οὔτω κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νοῦ διαρθρώνται καὶ σύγχροτει τὰ δεδομένα τῶν κοίσεων καὶ συλλογισμῶν τ. ἐ. τὰ γνωρίσματα τῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ νοήματος".

Η συγκρότησίς αὗτη τῶν λογικῶν γνωρίσμάτων θεμελιώνται εἰς μοχάς, μέτινες ἐνεργούνταί πρὸς τὸν νόμον τὸν διέποντα τὸ εἶδος. Τὰ δμοια δηλονότι στοιχεῖα ἐκφραζόμενα μὲ βάσιν τὴν καθολικότητα τοῦ εἶδους διεπιστοίχων λογικῶν γνωρίσμάτων συνάπτονται ὅχι ματ

άτομικὴν αὐθαιρεσίαν ἢ κατ' ἐμπειρικὴν ἀποψιν οὔτε κατ' ἴδιοτελῆ σκοπιμότητα, ἀλλὰ κατ' ἀξιολογικὴν κατάταξιν *), εἰς τὴν δποίαν κυριαρχοῦσιν αἱ σχέσεις τοῦ εἴδους πρὸς τὸ γένος. Γίνεται δημος τοῦτο⁸ βαθμηδόν, διὸ καὶ προοδευτικῶς ἐκδηλώνονται ἀντιστοίχως πρὸς τὴν κατὰ νόμους συνοχὴν τῶν σχέσεων κρίσεις, αἵτινες ὅδηγοῦσιν εἰς λογικὴν ἁνότητα. Οὕτως ἡ συγκρότησις αὕτη ἀποδίδει διὰ τοῦ νοήματος αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶδος. Τοῦτο φανερώνει ὅτι τὸ νόημα πλουτίζεται μὲ ἀντίστοιχα πρὸς ὅλην τὴν ἔξωτερικὴν πραγματικότητα νοητικὰ στοιχεῖα. Μὲ τὰς λογικὰς ἄραι λειτουργίας ἔξαλείφεται ἡ συσχέτισις τοῦ δημοιώματος πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ὑλικὴν ὑπόστασιν.

ε. Εἴδομεν δημος δὲ τὸ δημοίωμα χαρακτηρίζεται καὶ μὲ ὑποκειμενικότητα, διότι παρουσιάζει ἐσφαλμένας ψυχολογικὰς κρίσεις ὅφειλομένας εἰς οἰκείας διαθέσεις ἢ πάθη τοῦ ἀτόμου. Τὴν τοιαύτην ἔξουδετέρωσιν ἐπιτυγχάνει ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος. Ἐγγοῦμεν δὲ μὲ τοῦτο τὴν ἐσωλογικὴν ἁκείνην ἐπεξεργασίαν, ἡ δποία διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ νοῦ στηριζομένης συζητήσεως καὶ διὰ λογικῶν κρίσεων ἔξουδετεροῦσα βαθμηδὸν πᾶν «ἀνεμιαῖον» καὶ τὰς ἐπὶ μέρους ἴδιας ἀντιλήψεις τῶν διαλεγομένων προσώπων, αἵτινες συγκρούονται πρὸς τὴν αὐθεντίαν τοῦ νοῦ, καὶ στηριζομένη τουναντίον εἰς πᾶν γόνιμον, ὅδηγει εἰς πόρισμα ἀπὸ κοινοῦ παραδεκτόν, ἀντικειμενικόν. Τοῦτό δὲν ταυτίζεται μὲ τὰ πράγματα, διότι ἑκάτερον ἀνήκει εἰς χωριστὴν σφαῖραν, εἶναι δημος τὸ νοούμενον, τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ ἀντικείμενον, ὡς τοῦτο διαμορφώνει ἡ λογικὴ λειτουργία.

Ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος ἐργάζεται καὶ διὰ τῶν λογικῶν λειτουργιῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λογικῶν μεθόδων τῆς ἀναλύσεως, συνθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως.

Ἡ ἀνάλυσις ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ διακρίνωνται τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου καὶ νὰ ἔξεταζωνται αἱ αἵτιώδεις σχέσεις αὐτοῦ, ἐνῷ ἡ σύνθεσις ἀποβλέπει εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς μορφῆς. ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρουσίας ὠρισμένων γνωρισμάτων καταλλήλων διὰ τὴν μορφήν. Τόσον ἡ ἀνάλυσις ὅσον καὶ ἡ αύνθεσις διέπονται ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους νόμους. Ἄφ' ἐνὸς μὲν πρέπει νὰ ἔνταχθῇ ἡ ὅλη ἐνέργεια εἰς τὸ αὐτὸ πλαίσιον καὶ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ὥστε νὰ ἐργάζεται ἡ ψυχὴ μὲ συγγενεῖς ἐννοίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ χωρῶμεν εἰς μὲν τὴν ἀνάλυσιν ἐκ τῶν οὖσιων δεστέρων πρὸς τὰ ἐπουσιώδη, εἰς δὲ τὴν σύνθεσιν ἀντιθέτως. Τόσον δημος κατὰ τὴν ἀνάλυσιν ὅσον καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν χωροῦντες εἰς

*) Ernst Cassirer. Substanzbegriff und Funktionsbegriff. 1923. Σελ. 378.

τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἐρευνωμένου ἔξουδετερώνομεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀνομοίων στοιχείων ἢ τῶν δυνάμεων ἐκείνων, αἵτινες παρεμποδίζουσι τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ἡμῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀφαίρεσιν, καθ' ἥν ἐκ πληθύος μερῶν ἔξαιρομεν καὶ συγκρατοῦμέν τινα ἀποχωρίζοντες τὰ λοιπά.

*Αντιθέτως πρὸς τὴν ἀνάλυσιν καὶ σύνθεσιν ταύτην, μᾶς καλοῦμεν πραγματικάς, χωρεῖ ἡ λογικὴ ἀνάλυσις καὶ ἡ λογικὴ σύνθεσις. Διότι ἐδῶ ἡ μὲν πρώτη δρμωμένη ἀπὸ τῶν ἐπὶ μέρους ἐννοιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν γεγονότων κατόπιν συγκρίσεως τούτων συνδέει τὰ κοινὰ γνωρίσματα καὶ δημιουργεῖ νόμους, ἡ δὲ δευτέρα δρμωμένη ἀπὸ τὰ καθόλου ὑπάγει εἰς ταῦτα τὰς ἐννοίας τῶν ἐπὶ μέρους ἀντικειμένων ἢ φαινομένων ἢ γεγονότων *).

Οὐχὶ σπανίως ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν σκοπόν της χρησιμοποιεῖ τὴν δαίρεσιν, καθ' ἥν ἀναπτύσσεται ἡ ὑπὸ ἐρευναν ἐννοια ἀνευρισκομένων τῶν εἰδῶν αὐτῆς, καὶ τὴν ἀπόδειξιν, καθ' ἥν ἐπιζητεῖται ἡ κατοχύρωσις τῆς ἀληθείας. Άλλὰ καὶ ἄλλοι τρόποι ὑπάρχουν, ὡς ἡ ὑπόθεσις, ἡ παραδοχὴ κ.τ.τ., οἵτινες ἐκφράζουσι τὴν νοητικὴν ἐνέργειαν καὶ οἵτινες ἐξυπηρετοῦν τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον. Οὕτως ἐπέρχεται ἡ ἔξουδετερωσίς τῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ δμοιώματος διὰ τῶν λογικῶν αὐτῶν λειτουργῶν καὶ ἀναφαίγεται τὸ ἀντικειμενικὸν νόημα. Τοῦτο ἀποδίδει τὴν γνῶσιν καὶ χαρακτηρίζεται ὡς ἀληθές, διότι συμφωνεῖ λογικῶς με τὴν ἀντικειμενικὴν σχέσιν τῶν πραγμάτων.

Ἡ λειτουργία ἄρα τοῦ νοῦ αἴρουσα βαθμηδὸν τὴν ὑποκειμενικότητα τοῦ δμοιώματος καὶ τὸν δεσμὸν τούτου διὰ μέσου τοῦ παραστατικοῦ κόσμου πρὸς τὴν ὑλικὴν ἔξωτερικὴν ὄντότητα εξευρίσκει διὰ τῶν λογικῶν κρίσεων καὶ τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ὠρισμένα κοινὰ καὶ ἔγκυρα νοητὰ γνωρίσματα, ἀτινα διαρθρώνει εἰς τὸ νόημα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν τρίτην βαθμού δα τῆς λειτουργίας τῆς γνώσεως, ἥτις λόγῳ τῆς ἔξουδετερώσεως τῶν μειονεκτημάτων τῶν δμοιωμάτων καὶ τῆς ἀνεμποδίστου ἐπενεργείας τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τῶν *a priori* στοιχείων ἐπὶ τῶν νοημάτων, παρουσιάζει τὰ κάτωθι γνωρίσματα:

α) Καθολικὸν κῦρος, γενικότητα καὶ ἀντικειμενικότητα, καθόσον τοῦτο εἶναι ἀποδεκτὸν ὑφῆς ὅλων.

β) Ἀναγκαιότητα, καθόσον ἀποτελεῖ τὴν μόνην μόρφην, ἡ ὃποια ἀνταποχρίνεται πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον.

* Θ. Βορέα. Λογική. Σελ. 232—236.

γ) Ἐνέργειαν καὶ σαφῆνειαν, διότι μὲ καθαρότητα ἐκδηλώνεται
ἡ μορφὴ τοῦ νοήματος.

δ) Εἶναι προϊὸν αὐτενέργειας καὶ παρουσιάζει τὴν κατὰ προαι-
ρεσιν ἐνέργειαν *). Διότι τὰ a priori στοιχεῖα, διὸ ὡν ἐκαλλιεργήθη,
αὐθιορμήτως λειτουργοῦσι καὶ διότι τὸ φῶς τοῦ λόγου μόνον ἐκ τῶν
ἔσθιμεν ἀναπτύσσεται.

Οἱ σταθμοὶ ἀραι τὸν δικοίους ἀκολουθεῖ τὸ φαινόμενον τῆς γνώ-
σεως εἶναι κατ’ ἔξελικτικὴν σειρὰν τρεῖς: ἡ ἐποπτεία, τὸ διμοίω-
μα καὶ τὸ μόνιμα. Βασικὸν κίνητρον τῆς ἔξελικτικῆς προείας ἀποτε-
λεῖ, ὡς εἴδομεν, ἡ δομὴ πρὸς τὸ εἰδέναι, ἥτις ἀναφαινομένη ὡς
λειτουργία τοῦ λόγου εἰς τὸ στάδιον τῆς διανοίας συνεχίζεται καὶ εἰς
τὴν λειτουργίαν τοῦ νοῦ, εἰς τὴν νόησιν. Ἐφ’ ὅσον δὲ εἰς τὸ τελευ-
τικὸν στάδιον δὲ νοῦς κινεῖται πρὸς τὴν ἴδεαν, ἡ δομὴ πρὸς τὸ εἰδέναι
ἀνειλογοποιεῖται καὶ γίνεται αἰτία ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται νόημα,
ὅπερ ἔχει δεσμοὺς πρὸς τὴν ἴδεαν.

Ἄν ἡδη θελήσωμεν διὰ τὴν διάκρισιν τοῦ αἰσθήματος καὶ νοήμα-
τος νὰ ἔξαρσιβώσωμεν τὴν συμβολὴν, τὴν δικοίαν προσφέρει ἡ ἔρευνα
τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως κατὰ Κάντιον, στηριζόμεθα διὰ τὸ ν
χαρακτηρισμὸν τοῦ αἰσθήματος ὃχι εἰς τὴν ἐποπτείαν, ἀλλ’
εἰς τὸ διμοίωμα. Διότι ἡ ἐποπτεία ἔξεταζομένη ὡς βαθμὸς διε-
μορφώσεως τῆς γνώσεως ἀποτελεῖ σύνολον τοῦ παραστατικοῦ κόσμου
εἰς συνθετικὴν εἰκόνα χωρὶς βαθυτέραν συνοχὴν (aggregat). Διὰ
τοιεύτην συνοχὴν δὲν ἐπαρκεῖ δὲ προσδιορισμὸς τῶν ἐποπτικῶν στοι-
χείων τοῦ χώρου καὶ χρόνου, ἀλλ’ εἶναι ἀναγκαία ἡ ἐνέργεια τῆς δια-
νοίας διὰ τῶν κατηγοριῶν αὐτῆς, δπότε εἰς τὸ διμοίωμα γίνεται συνει-
δητὴ μορφὴ τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου σχετιζόμενη τόσον πρὸς τὸν
αἰσθητικὸν κόσμον δοσὸν καὶ πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς ἀποχρώσεις. Ἡ
ἐποπτεία ἀραι, μὴ δυναμένη νὰ προσκομίσῃ δοσα ἡ διάνοια προσκο-
μίζει διὰ τὴν συνειδητοποίησιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ μὴ δυναμένη
κατ’ ἀρχὴν οὐδὲ νὰ δοισθῇ ἀκόμη χωρὶς τὴν συμβολὴν τῆς διανοίας,
δὲν ἀποτελεῖ ὠλοκληρωμένον σταθμὸν γνώσεως ἵκανὸν νὰ τεθῇ ὑπὸ
ἔρευναν. Διὸ διὰ τὸν ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν τῆς μορφῆς τῶν ὑπὸ
ἔρευναν σταθμῶν, τοῦ αἰσθήματος καὶ νοήματος, στηριζόμεθα κατὰ
τὴν θεωρίαν τοῦ Καντίου ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ διμοιώματος καὶ
τοῦ νοήματος.

Ἐρευνῶντες δὲ τὴν διάκρισιν, ἥτις ἐπίσημει μεταξὺ διμοιώμα-

*) Βορέα. Λογική. Σελ. 39.

τος καὶ νοήματος, εὑρίσκουμεν τὰ κάτωθι χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα:

Ἐνῷ τὸ διοίωμα νοεῖται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ διέπεται ὡς ἐκ τούτου τόσον ἀπὸ ὑλικὴν συσχέτισιν ἢτοι εἰδικότητα ὅσον καὶ ἀπὸ ὑποκειμενικότητα, ἐξ ἣς παρουσιάζει πολυμορφίαν καὶ ἀτομικὸν κῆρος, τὸ νόημα ἔξουδετεροθὲν ἀπὸ τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ παρουσιάζει ἀναγκαιότητα, γενικότητα καὶ ἀντικειμενικότητα.

Ἐνῷ τὸ διοίωμα λόγῳ τῶν μειονεκτημάτων τοῦ εἶναι ἀσάφες, τὸ νόημα ἔχει σαφήνειαν καὶ ἐνέργειαν.

Ἐνῷ τὸ διοίωμα παρουσιάζει σύνθεσιν τοῦ περιεχομένου τῶν κατηγοριῶν (σχημάτων), ἐνθα νοοῦνται τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα τῶν ἀποτελείων καὶ καταδεικνύει ὡς ἐκ τούτου παθητικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς καὶ μάλιστα τοσαύτην ὅσην ἔξασκεī ἡ αἰσθησιακὴ ἐπίδρασις τοῦ ἔξωτεροῦ κόσμου, τὸ νόημα καλλιεργούμενον διὰ τῶν a priori στοιχείων καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ παρουσιάζει αὐτενέργειαν, ἢτις δπλίζει αὐτὸν μὲν ἵκανότητα ἔξειλέξως πρὸς τὴν ἴδεαν.

Η διευκόλινοις καὶ διασάφησις τοῦ νοήματος γίνεται διὰ τοῦ δρεσμοῦ. Οὗτος περιλαμβάνει τὰ οὖσιάδη καὶ θεμελιώδη γνωρίσματα τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀντικειμένου ἀποφεύγων πᾶσαν ἀσάφειαν. Η σκοτεινὴν ἀμφιβολίαν, δπότε ἐν αὐτῷ νοοῦνται ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ νοήματος. Όνομάζεται δὲ δρεσμός, διότι διὰ τῶν γνωρισμάτων τούτων ἐκφράζεται ἐνότης, ἢτις διακρίνεται καὶ χωρίζεται ἀπὸ ἄλλας ἐνότητας.

Ἐνδίσκει δὲ τὸ νόημα τὴν ἔξωτερούς τοῦ αὐτοῦ διὰ τῆς λεκτικῆς ἐκφράσεως, ἢτις ἀποτελεῖ τὸν αἰσθητὸν συμβολισμὸν καὶ διὰ τῆς δποίας ἀποτύπωνται τοῦτο καὶ ἐκφράζεται. Θεωρεῖται αὕτη ὡς συμβατικὸς συμβολισμὸς τοῦ νοήματος καὶ ἔχει ὡς συνέπειαν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ διευκολύνεται ἡ γνῶσις τῶν περιεχομένων τῶν ἀντικειμένων, διότι εἰς τὰς λέξεις νοεῖ ὁ σκεπτόμενος τὰ ἴδια πράγματα ἢ γεγονότα, τὰ δποία σύμβολίζονται ἀπὸ αὐτῶν («ὅς ἂν τὰ ὀνόματα ἐπίστηται δοκεῖ μοι ἐπίστασθαι καὶ τὰ πράγματα» Κρατύλος 435 d), ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ ἔξουδετερώνεται ἡ δοή καὶ εὔκολος ἔξαφάνισις τῶν νοημάτων, καθ' ὃσον ἐκεῖνα δὲν ἔχουσιν αἰσθητικὴν ὑπόστασιν. Ἐπειδὴ ἡ γλωσσικὴ ἐκφρασις εἶναι δημιούργημα τοῦ νοῦ, ἡ λέξις θεωρεῖται ὡς τελικὴ μορφὴ τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Ἐκφράζει δὲ ὁ νοῦς διὰ τοῦ λόγου εἰς ταύτην ὅχι μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδιορρυθμίαν καὶ τὸ πνεῦμα *) τῆς ζωῆς ἐκάστου λαοῦ, ἀπὸ τῆς δποίας προκαλεῖται κατά-

*) Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen.
I. Die Sprache. 1923. σ. 252.

ληλος νοοτροπία και δή τοιαύτη δύστε λόγω τῆς ίδιορρυθμίας αὐτῆς και τῆς κατὰ ταύτην ίδιαιτέρας ἐκφράσεως προέρχεται ἡ διαφοροποίησις τῶν γλωσσῶν. Ο δὲ νομοθέτης ὡς ίδανικὸς ἀνθρώπος (Κρατύλος 390 d,e) παρουσιάζει τὴν βίωσιν τῆς ίδιορρυθμίας ταύτης εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἔχει τὴν ίκανότητα νὰ ἔξευρίσκῃ λέξεις τόσον κατὰ τὴν ἡχητικὴν μίμησιν τῆς οὐσίας τῶν ὅντων («τὸ ὄνομα ἐστὶ μίμημα φωνῆς ἔκείνου ὃ μιμεῖται καὶ ὄνομάζει ὃ μιμούμενος τῇ φωνῇ ὅταν μιμῆται» Πλάτ. Κρατύλος 423 b), δύσον καὶ κατὰ τὸν θοητικὸν προσδιορισμὸν καὶ σημασίαν αὐτῶν («τὰ ὄντα δὲν καίνται ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλ᾽ ἔχουσι τινὰ δρθότητα. Η δρθότης δηλοῖ οἷον ἔκαστον ἐστὶ τῶν ὅντων» Πλάτ. Κρατ. 422 d).

Τὸ νόημα καὶ ἡ λεκτικὴ ἐκφρασις χειροῦνται πνευματικὰ διημέτρῳ γίματα, διότι ἀφορῶσι πολιτιστικὸν κόσμον, δστις προηλθεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν ἀποκάλυψιν τῆς θεωρητικῆς ἀξίας, τῆς ίδεας τοῦ ἀληθοῦς. Διαπιστοῦνται δὲ τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ γίλοσσα διὰ τῶν συμβολιζομένων νοημάτων αὐτῆς ἔχει τὴν ίκανότητα νὰ ἐκφράσῃ τὸ περιεχόμενον ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων καὶ διῶν τῶν ἀξιολογικῶν κόσμων τοῦ ὕρασιου, ἀγαθοῦ κ.λ.π., ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τοῦ ὅτι διέπεται καὶ αὐτῇ ὁς καὶ τὰ ἄλλα πνευματικὰ δημιουργήματα ὑπὸ ἀξιολογικῶν νόμων καὶ κινεῖται πρὸς τὴν ίδεαν. Διὰ τοῦτο τὰ νοήματα ἔχουσι μὲν ἀντικειμενικὸν κῆρος, διότι ἀποδίδουσι τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, χωρὶς ὅμως νὰ χάσουσι τὴν καθολικότητα καὶ γενικότητα, ἐφ' ὃσον καλλιεργοῦνται ὑπὸ τοῦ νοῦ, δστις ἡλεκτρίζεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ίδεας, ἔξελίσσονται βαθμηδὸν πρὸς ίδανικότερα περιεχόμενα. Οὕτως ἡ γλωσσικὴ ἐκφρασις εἶναι ἀναγκαία διὰ τοὺς κάτωθι λόγους :

α) Παρουσιάζει τὴν μορφὴν τῆς καταβληθείσης νοητικῆς ἐργασίας. «Οσον δηλονότι στηρίζεται ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς εἰς λογικότερα τεκμήρια τόσον ἡ μορφὴ τοῦ νοήματος καθίσταται ἀξιολογικωτέρα.

β) Παρουσιάζει ὅτι ἐκ τῆς ίδεας ἀπαρτίζεται ὁ πνευματικὴ μορφή, καθόσον ἡ μορφὴ τοῦ νοήματος περιέχει μέρος τοῦ ίδεατοῦ κόσμου, ὑπερ ἀπετέλεσε συνειδητὸν κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου.

γ) Ἀποτελεῖ μέσον ἀναπτύξεως τοῦ νοήματος, διότι πᾶσα γνῶσις εἶναι δύναμις (Wissen ist Macht), ἥτις ὁ πειρασμὸς τῆς ψυχῆς κινεῖ ταύτην πρὸς περισσότερον φωτισμόν.

δ) Ἐχει ἀξίαν ἐφ' ὃσον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐκφράζει τὸν πνευματικὸν κόσμον καὶ νὰ γίνεται γέφυρα δεσμοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ ὑποκειμένου

μένου μετά τοῦ πνέυματικοῦ κόσμου καὶ ἐπικοινωνίας τοῦ ἀτόμου μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων *).

3. Διάκρισις τῶν αἰσθημάτων καὶ νοήματων

Ἐκ τῆς στορικῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως καὶ ἐκ τῶν θεωριῶν τῶν νεωτέρων φιλοσόφων ἴδιως δημος ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ Καντίου, ἡτις ἔρμηνει τὴν λειτουργίαν τοῦ φανομένου τῆς γνώσεως, διδασκόμεθα δι τὰ αἴσθηματα καὶ τὰ νοήματα εἶναι οἱ καριάτεδοι σταθμοὶ ταύτης καὶ δι τὰ μὲν αἰσθήματα διέπει ἡ πλάνη καὶ ἡ ἀστάθεια καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν δύνανται νὰ προκαλέσουσι ζωὴν δημιουργικήν, τὰ δὲ νοήματα, δις λογικὰ προδύόντα τῆς νοήσεως, ἔξασφαλίζουσιν εἰς ἡμᾶς καθαρὰς μορφὰς γνώσεως, ἵκανάς νὰ καλλιεργήσωσι ζωὴν ἀρμονικήν, φωτιζομένην ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἰδέας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀξίας κοινῆς ἐμπιστοσύνης.

Τὰ αἴσθηματα ταῦτα ὑπ' ἄλλων μὲν ἀπεδόθησαν ὡς αἴσθησεις, λόγῳ τοῦ δι ταῦτα εἶναι προϊὸν τῆς αἰσθήσεως, ὑπ' ἄλλων δις δόξα καὶ ἐνόσουν μὲ τοῦτο τὴν ὑπόκειμενικὴν γνώμην, ἡτις εἶναι διάφορος τῆς γνώμης τῶν εἰδικῶν, ἐφ' ὃσον δὲ δοξάζων δὲν γνωρίζει οὐδὲ τὴν ἀγνοιαν αὐτοῦ, ὑπ' ἄλλων ὡς λειτουργία μηχανικοῦ χαρακτῆρος (Ἐμπεδοκλῆς, Ἀγαθαγόρας) καὶ ἡτο αἰτία τούτου ἡ ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων δργάνων ἐξ ἔξωτερικῆς ἐπενεργείας προκαλούμενη ἄλλοιωσις, ὑπ' ἄλλων ὡς εἴδωλα, χαρακτηρισμὸν διηδικαιολόγησεν ἡ ἀστάθεια αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ Σπινόζα ὡς συγκεχυμέναι γνώσεις, λόγῳ τῆς κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων ἀπουσίας τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, ὑπὸ τοῦ Λεϊβνιτίου ὡς ἀτελεῖς μονάδες, λόγῳ τοῦ δι ταῦτα παρουσιάζουσιν ἀσαφεῖς καὶ συγκεχυμένας παραστάσεις, καὶ ὑπὸ τοῦ Κάντ δι μοίωμα, ἐπειδὴ παρουσιάζει ἐμπειρικὴν πραγματικότητα ἀναφερομένην πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον.

Εἰς δὲ τὴν ἡμετέραν ἔρευναν ὑπὸ τὸν ὅρον αἴσθηματα δὲν ἐννοοῦμεν, ὡς εἴδομεν, τὰ ὑπὸ στενὴν ψυχολογικὴν ἔννοιαν προϊόντα τῆς αἰσθήσεως ἡτοι τὰ ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἔξωτερικῶν ἔρεθισμῶν ἐγγιγνόμενα ἐν ἡμῖν ἀπλούστατα οτοιχεῖα τῶν ἐντυπώσεων, διότι τὰ προϊόντα ἐκεῖνα, χαρακτηριζόμενα μόνον διὰ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς ἐντάσεως καὶ νοούμενα μόνον ἐν τῇ τεχνητῇ ἀπομονώσει αὐτῶν ἐκ τῶν ἐν τῇ συνειδήσει ἐντυπώσεων, δὲν δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσιν ὠλοκληρωμένην πρὸς ἔρευναν μορφήν.

Οὖτε ἐπίσης ἐννοοῦμεν ὑπὸ τὰ αἰσθήματα τὰς παραστάσεις, διότι

*) Ernst Cassirer. Philosophie der symbolischen Formen. I. Die Sprache. 1923. Σελ. 20.